

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ В ОПОВІДАННІ Т. ГАРДІ «A TRADITION OF EIGHTEEN HUNDRED AND FOUR»

У статті аналізуються особливості створення історичного простору в оповіданні Т. Гарді «A Tradition of Eighteen Hundred and Four». Моделювання історичного простору в творі відбувається через посередництво двох взаємопов'язаних наративних площин – умовно реалістичної та романтизовано реалістичної, яка має міфологізований характер та несе у собі метафору.

Ключові слова: оповідач, розповідач, просторово-часова площина.

В статье анализируются особенности создания исторического пространства в рассказе Т. Гарди «A Tradition of Eighteen Hundred and Four». Моделирование исторического пространства в произведении осуществляется на основе взаимодействия двух взаимосвязанных нарративных плоскостей – условно реалистической и романтизовано реалистической, которая имеет мифологизированный характер и несет в себе метафору.

Ключевые слова: повествователь, рассказчик, пространственно-временная плоскость.

The article is dedicated to the analysis of creation of historical space in the short story of T. Hardy «A Tradition of Eighteen Hundred and Four». Its presentation is based on the unity of two narratives – realistic and romantic. The last one is mythological and keeps metaphor in itself.

Key words: narrator, space and time model.

Наполеонівські війни та їх наслідки, що визначили перебіг історії Новітнього часу, мали значний вплив на розвиток світового літературного процесу загалом та творчість окремих письменників зокрема.

Події, пов'язані з Наполеонівськими війнами, склали сюжетну основу кількох різножанрових творів англійського письменника Томаса Гарді: роману «The Trumpet Major» (1880), гумористичної балади «The Sergeant's Song» (1880) (входила до роману), оповідань «A Tradition of Eighteen Hundred and Four» (1882) та «The Melancholy Hussar of the German Legion» (1889), віршу «The Alarm» (Wessex Poems, 1898) та поеми «The Dynasts» (1908). Певний вплив на вибір тематики творів мали й факти біографії письменника. Він з дитинства захоплювався історією Наполеонівських війн [6, с. 230], а його родичем був ушлявлений капітан Томас Гарді – герой Трафальгарської битви.

Незважаючи на високий рівень вивченості романної та поетичної частин творчого доробку англійського письменника, така її складова, як мала проза, досліджена вітчизняними вченими (Михай-

ло Урнов, Людмила Смикалова, Ігор Канторович, Анатолій Бурцев, Анастасія Невструєва, Юлія Селезнева,) та зарубіжними літературознавцями (Крістін Бреді, Чарльз Мей, Софі Гілмартін) фрагментарно. Відтак вивчення цього аспекту творчості письменника потребує подальших досліджень. Метою літературознавчої розвідки є вивчення особливостей створення Т. Гарді історичного простору оповідання «A Tradition of Eighteen Hundred and Four».

Твір побудований у формі «оповідання в оповіданні». Автор використовує характерну для народної традиції форму розповідати історії загиблими вечорами біля вогнища, яка близька до жанрової традиції tale (оповідка, байка). Цей невеликий за обсягом прозовий твір передбачає наявність оповідача, має нескладний сюжет та не фіксує розвиток характерів героїв [1, с. 278].

Сюжет оповідання є вигаданим. У передмові до видання збірки «Вессекські оповідання» (червень 1919 р.) автор писав, що був здивований, дізнавшись, що події твору стали переповідатися як такі, що були насправді. Цей коментар, на нашу думку, є прикладом своєрідної авторської гри з читачем.

Т. Гарді навмисно підкреслює, що реальність створеного ним художнього твору стала складовою справжньої реальності.

Написання будь-якого художнього твору здійснюється автором з опорою на вигадку. Проте письменник насичує оповідання певними фактами, ніби-то підкреслюючи тим самим документальність зображення. Згадка, що історія «зажила» своїм життям, може сприйматися свідченням майстерності автора, яка не просто точно відтворювала його задум, а й «вписувалася» в справжню реальну дійсність того часу.

Рамкою для історії про висадку французів є розповідь оповідача про один з вечорів, коли, він, ховаючись від дощу, завітав до готелю і почув історію старого Соломона Селбі. В творі наявні два оповідачі. Перший оповідач, той, хто розповідає, виступає як дійова особа, суб'єкт розповіді [5, с. 146]. Другий є розповідачем на ім'я Соломон Селбі, що виступає у творі ще і як об'єкт розповіді [5, с. 149]. При цьому оповідач схарактеризований автором за допомогою нейтральної мови. Його розмова побудована з використанням загальноприйнятих мовних та стильових одиниць. Натомість, розповідач – об'єктивованим образ героя, який пов'язаний з певним соціально-культурним та мовним середовищем, з позиції якого він і зображує інших персонажів. У мові розповідача міститься багато архаїзмів та розмовних скорочень. Мовна диференціація при наявності двох оповідачів є однією зі складових художнього простору твору, оскільки, вміщуючи події, що відбуваються в творі, в два часові виміри, автор тим самим створює дві просторово-часові площини зображення та одночасно дві мовних стихії. Основною подією, що локалізується в першій площині та відтворюється в мовній стихії, – є вечір в готелі, де оповідач чує історію Селбі (простір та стихія оповідача). Події 1804 року вміщуються в другій площині та вербально реалізуються в другій стихії (простір та стихія розповідача). Якщо перша організує оповідь, а відтак вона мінімально конкретизована, друга – складає сюжетну основу твору, а тому є композиційно завершеною.

Зовнішньо просторово-часова площина зображення оповідача є мінімізованою. Читач дізнається лише про те, як той став свідком переказу історії старого. Цей простір має специфічну будову. Починаючи розповідь займенником І (я), оповідач ніби зберігає дистанцію між собою та іншими людьми, що були в готелі. Проте перехід до об'єднуючого *we* (ми) (в реченні, що передує історії розповідача, та в заключній частині) дає змогу стверджувати, що оповідач та герої-слухачі належать до однієї спільноти, натомість до різних поколінь, різних просторових векторів.

Соломон Селбі представляється оповідачем як постійний розповідач. Оповідач акцентує зміни, що відбулися з героєм, – особливий вираз його обличчя, що давав змогу зрозуміти, – старий готується розповісти історію. Фіксує розповідь Селбі, оповідач, з одного боку, стає ніби-то її учас-

ником, а відтак входить до просторової площини розповідача, а з іншого, – відтворює розповідь доволі відсторонено. Всі присутні вже неодноразово чули історію, проте з поваги до старого слухають її наново. І хоча, на відміну від Соломона Селбі, ці люди не є представниками світу старого патріархального Весекусу, вони шанують його традиції й легенди. Саме слово *tradition*, зафіксоване в назві твору, тлумачиться як «*belief, custom, or way of doing something that has not existed for a long time, or these beliefs, customs etc in general*» [3, с. 1763]. Відтак назву твору можна перекласти як «Легенда тисяча вісімсот четвертого року» чи «Переказ тисяча вісімсот четвертого року» (зауважимо, що в першому виданні оповідання мало назву «*A Legend of the Year Eighteen Hundred and Four*»).

Історія про таємну висадку Наполеона переповідається Соломоном Селбі вже багато разів, але кожного разу переживається ним наново. Оповідь персонажа, побудована як суцільний монолог, промаркована емоційно забарвленими реченнями та запитаннями, що структуровані не як запитання до слухачів, а радше розповідача до себе. Герой перепитує себе ніби від імені слухачів і відразу ж відповідає на запитання. За допомогою таких ритмічно-структурованих речень як: *O 'twas a curious time! Afeard? No; I was never afeard of being alone at these times; Not know Boney? I should think I did know Boney*, створюється враження, що розповідач насолоджується власною історією. Він створює ілюзію того, що організує, відслідковує реакцію своїх слухачів. Вкотре розповідаючи про знаменні для себе події, герой одночасно виступає в ролі і слухача, і оповідача.

Важливим елементом просторової структури оповідання є система антропонімів. Так, ім'я головного героя збігається з іменем славновісного царя Соломона. Соломон Селбі презентує свою розповідь у вигляді історії немолодої, досвідченої людини, яка багато чого побачила в житті. Натомість читач розуміє, що «мудрість» цього чоловіка – ілюзія, що створюється за допомогою цікавої історії, головну роль в якій оповідач відводить собі. Прізвище героя також є промовистим. Воно збігається з назвою англійського містечка Селбі (*Selby*) на березі річки Уз (*Ouse*) у північному Йоркширі. У минулому місто було центром торгівлі, яка здійснювалася через канал Селбі. За розповіддю старого, таємна розвідка французів відбулася на березі каналу. Зв'язок прізвища та географічної назви, з одного боку, підкреслює ніби-то достовірність вторинної реальності художнього простору, а, з іншого, – символізує прив'язаність героя до цього географічного простору, що є характерним для творів Т. Гарді. За допомогою топоніму Селбі акцентується приналежність героя до простору весекуського світу, міцний зв'язок з ним.

Ім'я іншого героя – дядечка Боба – теж є важливим для розуміння авторського задуму. Скорочене від Роберт (*Robert*) ім'я має германське коріння та походить від слів «*fame*» (слава) «*bright*» (яскравий). Воно потрапило до Англії за часів нор-

манської навали. Дядечко Боб підтримує героїчне значення власного імені. Проголошуючи *I must act in this, and immediate, or England's lost!* (Маю діяти негайно, або Англія буде втрачена!) він ніби повертається в героїчне минуле. Хоча до того і нагадується, що герой був добряче напідпитку, але, може, саме це підбадьорювало його, додавало значення у власних очах. Наділяючи героїв іменами з легендарно-романтизованим героїчним значенням автор здійснює своєрідну романтизацію події, про яку оповідає Селбі, а відтак і романтизацію просторової площини розповідача.

Незважаючи на похилий вік, Соломон Селбі з точністю відтворює події знаменної для нього ночі. Наявність великої кількості деталей скоріш за все є результатом багаторазового повторення оповіді. Селбі докладно описує розташування армії Бонапарта, її чисельний склад тощо. Навряд чи такої обізнаності можна очікувати від хлопчика, сина простого пастуха, яким був Селбі на той час, коли ніби-то відбувалися події. В розповіді героя сама історія супроводжується своєрідною історичною довідкою про перебіг Наполеонівських воєн.

Значний обсяг оповіді займає родовід Селбі, опис його дитячих років, роботи на пасовищі. Відтворення подробиць дозволяє головному герою підкреслити свою значущість. З точки зору Селбі, він переповідає не просто історію про таємну висадку французьких військових на англійський берег, а історію про те, як він, Соломон Селбі, побачив висадку Наполеона. Цікаво, що герой, згадуючи події, дивиться на них ніби з двох позицій одночасно – з позиції Селбі-дитини і позиції Селбі-дорослої людини, яка має багатий життєвий досвід та неабияку фантазію. Так, Селбі-хлопчик згадує той захоплюючий вид, що відкривався з пагорба пасовища, військові історії дядька Боба, один з еполетів, на його думку, Наполеона, що промайнув під світлом ліхтаря. Дорослий Селбі оцінює військову ситуацію, згадує про контрабандне спиртне, деталізує портрет-опис Наполеона. Селбі-оповідач чимось нагадує героя дядька Боба, разом з яким вони і стали свідками таємної висадки французів на англійський берег. Елементи різнопланового опису: передача дитячих вражень, пейзажна замальовка, портретні деталі тощо – використовуються героєм для створення об'єму тексту. За допомогою художніх деталей старий створює історію, учасником якої є він сам. І роль окремих художніх деталей у створенні нібито історичного факту досить важлива.

Так, головний герой детально описує імператора, яким його запам'ятав: *There was his bullet head, his short neck, his round yaller cheeks and chin, his gloomy face, and his great glowing eyes... there was the forelock in the middle of his forehead, as in all the draughts of him... I could see for a moment his white-fronted jacket and one of his epaulets* [7, с. 39-40]. Але деталі опису зовнішності Наполеона Бонапарта нагадують зображення імператора Франції на парадному портреті Жака-Луї Давіда «Наполеон в своєму кабінеті». Цей портретний опис ніби виби-

вається з загальної канви розповіді та виглядає як певним чином «вмонтована» вставка. Більшість найвідоміших портретів Наполеона роботи Жана-Луї Давіда та Антуана-Жана Гро зображують героя в якісно іншому ракурсі, аніж в той, що презентований розповідачем. Можливо, портретна характеристика Наполеона є своєрідним елементом створення правдоподібності художньої реальності.

Опис зовнішності не відповідає і самій ситуації. Навряд чи, збираючись на таємну розвідку, Наполеон одягнув би парадний мундир. Наявність еполетів, особливого знаку для всіх офіцерів французької армії, не може бути підтвердженням високого статусу у офіцера, якого бачив Селбі. Більше того, в біографії Наполеона така подія, як висадка на англійський берег в період, який описує Селбі, не зафіксована [4, с. 377–408]. Відомо, що висадка в Англію планувалася Наполеоном влітку 1805 р. [4, с. 391], Бонапарт чекав на сезон туманів, щоб переправитись на острів. Проте звістка про готовність до наступу російсько-австрійських військ змусила його змінити плани [4, с. 391]. Соломон Селбі та його дядечко Боб скоріш за все бачили військових та офіцерів, одного з яких дядько Боб (не варто забувати, що він був напідпитку та перебував у напівсні) прийняв за самого Бонапарта. Адже одна справа зустріти просто французького офіцера, а зовсім інша – самого Наполеона.

Образ Наполеона, до якого часто звертається літературна традиція XIX ст., є символічним для покоління Соломона Селбі. Це не просто великий політичний діяч та військовий, авантюрист, приклад людини, яка сама створила своє життя, це – романтичний герой. Для розповідача образ Наполеона є варіантом освоєння соціального простору та його романтизації. Він потрібен герою, щоб вибудувати власне минуле з метою довести оточуючим свою значущість. Розповідаючи про свою «зустріч» з Наполеоном, людиною, яка сама творила історію, герой ніби власноруч вписує своє ім'я у Велику Історію, доводить свою унікальність. Відтворюючи події «зустрічі з Наполеоном», Соломон Селбі намагається вкарбувати своє ім'я в пам'ять співвітчизників. Герой моделює просторово-часову площину власного життя героя через зображення романтизованої «напівправди». Він переповідає про побачене, яке є епізодом ніби-то справжньої історії, ніби-то правдою. Відтак відбувається створення міфу про історичну подію, якої не було, і саме через цей міф герой утверджує власну значущість.

Наявність двох оповідачів у творі, а відповідно і оцінка ситуації, про яку розповідається, з двох точок зору, ускладнюють образ головного героя та зумовлюють специфіку авторської присутності в оповіданні. Орієнтація Т. Гарді на фактографічну точність та деталізацію зумовлена специфікою наративної традиції оповідання кінця XIX – початку XX ст. Реалістичність зображення означала не правдоподібність, а радше впізнавання суті реальності, відхід від інтерпретації відібраних фактів реальності [2, с. 270].

Форма «оповідання в оповіданні» дозволила зберегти дистанцію позицій оповідача та розповідача, але зумовила взаємодію цих двох наративів. У творі наявні дві просторово-часові площини, в межах яких і реалізуються всі вищезгадані прийоми створення художньої дійсності. Перша з них, створена оповідачем, може бути названою умовно реалістичною. Друга, відтворена розповідачем, –

романтизовано реалістичною. Разом з тим, остання має міфологізований характер (створення героєм міфу про свою зустріч з Наполеоном) та несе у собі метафору (зустріч з Наполеоном – як частина життя головного героя). Проте ці дві площини не ізольовані одна від одної, їх взаємодія фіксується автором за допомогою структурних та мовних характеристик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beckon K. Literary Terms : [A Dictionary] / Karl Beckson, Arthur Ganz. – London : Andre Deutsch Limited, 1990. – 308 p.
2. Зарубежная литература XX века : [учеб. для вузов] / [Л. Г. Андреев, А. В. Карельский, Н. С. Павлова и др. ; под ред. Л. Г. Андреева]. – 2-е изд. – М. : Высшая школа, 2004. – 559 с.
3. Longman Dictionary of Contemporary English. – Harlow : Longman, 2005. – 1950 p.
4. Рыжов К. Все монархи мира. Западная Европа / Константин Рыжов. – М. : Вече, 1999. – 656 с. – (Энциклопедии).
5. Теорія літератури : [підручник] / [за наук. ред. Олександра Галича]. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
6. Hardy F.E. The Life of Thomas Hardy (1840–1891) / Florence Emily Hardy. – London : Macmillan, 1962. – 310 p.
7. Hardy T. Wessex Tales : [short stories] / Thomas Hardy. – London : Macmillan, 1912. – x, 287 p. – (Першотвір).

© Росстальна О. А., 2010

Стаття надійшла до редколегії 05.05.10 р.